

De Achille Mbembe Challenge nodigt scholieren en studenten uit een idee of oplossing te bedenken die bijdraagt aan een meer gelijkwaardige en rechtvaardige wereld voor iedereen, een eerlijkere verdeling van het recht om te ademen. Die oplossing kan van alles zijn: een podcast, een app, een kunstwerk, een ritueel, een video, een product, een campagne, een advies aan het museum of een minister, et cetera.

De centrale vraag van de wedstrijd luidt: Hoe waarborgen we het recht om te ademen voor iedereen, waar je ook leeft en wie je ook bent?

Dat ademen kun je letterlijk, maar ook figuurlijk opvatten. Het houdt ook in dat je toegang hebt tot je eigen verhalen en tradities; dat je niet verstikt wordt door andermans versie van jouw geschiedenis of technologische ontwikkeling; en dat iedereen dezelfde kans krijgt om zijn, haar of hun erfgoed te ervaren.

Casus 1: Verzet en klimaatrechtvaardigheid - Hoe ver mag je gaan?

Klimaatverandering raakt niet iedereen op dezelfde manier. Rijke landen zoals Nederland en België hebben meer geld om zich aan te passen, maar ook hier merken we de gevolgen steeds meer. Mensen die het minst hebben bijgedragen aan het probleem – zoals inwoners van eilanden in de Stille Oceaan of boeren in Afrika – worden vaak het hardst getroffen. Voor hen is klimaatverandering geen ver-van-mijn-bed-show, maar dagelijkse realiteit met overstromingen, extreme droogte en voedseltekorten. Ook dieren en planten lijden onder klimaatverandering, wat weer hele ecosystemen bedreigt.

Dit onrecht roept belangrijke vragen op: wat kunnen we doen? En hoever mogen we in ons verzet gaan? Wist je bijvoorbeeld dat één retourvlucht naar Griekenland voor je zomervakantie ongeveer evenveel CO₂ uitstoot als een gemiddelde inwoner van Tanzania in vier of vijf jaar produceert? Dat laat zien hoe ongelijk de uitstoot van broeikasgassen is verdeeld.

Veel mensen maken zich zorgen over deze problemen. Sommigen komen in actie. Dit verzet kan verschillende vormen aannemen. Een paar voorbeelden:

- Klimaatmarsen organiseren zoals de scholierenstakingen;
- Meedoen aan een klimaatkamp;
- Protestborden maken en (online) actievoeren;
- Burgerlijke ongehoorzaamheid zoals wegen blokkeren;
- Meer radicale acties zoals het bekladden van gebouwen;

Sommige acties roepen lastige vragen op. Wanneer gaat klimaatactivisme te ver? En wie bepaalt eigenlijk wat 'te ver' is? Is het oké om de wet te overtreden voor een betere toekomst?

Wat we kunnen we leren van Achille Mbembe

Mbembe heeft veel nagedacht over verzet en rechtvaardigheid. Hij helpt ons deze vragen te onderzoeken. In zijn boek *Kritiek van de zwarte rede* analyseert hij wat hij 'emancipatoire geweld' noemt - momenten waarop onderdrukte groepen in opstand komen. Hij onderzoekt wanneer verzet nodig kan zijn om echte verandering teweeg te brengen. Maar in de bundel *Uitgang uit de lange nacht* waarschuwt Mbembe ook, verzet moet niet zelf nieuwe vormen van onrecht creëren. Hij pleit daarom voor 'reparatieve rechtvaardigheid': verzet dat niet alleen afbreekt, maar ook iets nieuws en beters opbouwt.

In zijn recente werk gebruikt Mbembe het begrip 'planetarium' of 'planetaire gemeenschap'. Hiermee bedoelt hij dat mensen en de aarde onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Hij vindt dat we anders moeten gaan denken. We moeten niet alleen rekening houden met landsgrenzen en economische winst, maar met het welzijn van de hele planeet.

Mbembe heeft kritiek op het Westerse denken dat natuur van cultuur, mens van dier, ontwikkeld van onderontwikkeld scheidt. Hij roept op tot planetair denken als alternatief voor onze huidige denkwijze. Planetair denken betekent onder meer:

- Alle leven is onderling afhankelijk;
- Schade aan ecosystemen raakt iedereen;
- Uitbuiting van natuur en uitbuiting van mensen werken volgens eenzelfde mechanisme.

Volgens Mbembe heeft het Westerse kapitalisme in navolging van het kolonialisme een orde gecreëerd die zowel mensen als natuurlijke hulpbronnen uitput. De wereld is verdeeld in gebieden waar mensen beschermd worden en gebieden waar mensen 'opofferbaar' zijn. Klimaatverandering maakt deze oneerlijke verdeling nog meer zichtbaar.

Voorbeelden

In Nederland en België zien we verschillende vormen van klimaatactivisme:

- Extinction Rebellion (XR) organiseert regelmatig wegblokkades, zoals op de A12 in Den Haag. Deelnemers blokkeren de weg door te gaan zitten en weigeren weg te gaan, ook als de politie hen sommeert. Ook veel jongeren doen hieraan mee.
- In 2022 plakten twee activisten van Just Stop Oil zich vast aan het schilderij *Het meisje met de parel* van Johannes Vermeer in het Mauritshuis in Den Haag. Het schilderij was beschermd door glas en raakte niet beschadigd, maar de lijst wel. Deze actie zorgde voor veel discussie.

Voorstanders zeggen: 'De klimaatcrisis is zó urgent dat we radicale acties nodig hebben om mensen wakker te schudden. Politici luisteren niet naar gewone demonstraties.'

Tegenstanders zeggen: 'Dit soort acties maakt mensen alleen maar boos en leidt af van de klimaatboodschap. Je wint er geen steun mee.'

Beschrijving casus

Ondertussen merken we dat de kosten en voordelen van klimaatbeleid ongelijk verdeeld zijn. Sommige mensen kunnen zich zonnepanelen en elektrische auto's veroorloven, terwijl anderen moeite hebben om hun energierekening te betalen. Is dat eerlijk?

CHALLENGE – Eerlijk ademen

Ontwerpvraag

Hoe kunnen we voor het klimaat zorgen op een manier die goed is voor alle mensen, dieren én alle andere organismen?

Toelichting

Ontwerp een vernieuwende actie, product, campagne, kunstwerk of andere uiting die het recht om te ademen voor iedereen waarborgt, terwijl je tegelijkertijd de ethische grenzen van klimaatactivisme en solidariteit verkent. Klimaatverandering raakt niet iedereen op dezelfde manier. Hoe zorgen we dat iedereen evenveel recht op ademen heeft?

